

Українка Леся

Біографія

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

(1871 — 1913)

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) народилася 25 лютого 1871р. у Новограді-Волинському. Мати її — письменниця Олена Пчілка — і батько — юрист — багато уваги приділяли гуманітарній освіті дітей, розвивали інтерес до літератури, вивчення мов, перекладацької роботи. Серед близького оточення майбутньої поетеси були відомі культурні діячі: М. Драгоманов (її дядько по матері), М. Старицький, М. Лисенко. Все це сприяло ранньому входженню Лесі в літературу: в дев'ять років вона вже писала вірші, у тринадцять почала друкуватись. У 1884р. у Львові в журналі "Зоря" було опубліковано два вірші ("Конвалія" і "Сафо"), під якими вперше з'явилося ім'я — Леся Українка.

Дитячі роки поетеси минули на Поліссі. Взимку Косачі жили в Луцьку, а літом — у с. Колодяжне. Серед факторів, які впливали на формування таланту Лесі Українки, була музика. "Мені часом здається, — писала вона, — що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет, та тільки біда, що натура утяла мені кепський жарт". Цей "жарт" — початок туберкульозу, з яким вона боролась усе життя. Хвороба спричинилась до того, що дівчинка не ходила до школи, однак завдяки матері, а також М. Драгоманову, який мав великий вплив на духовний розвиток Лесі Українки, вона дістала глибоку і різнобічну освіту. Письменниця знала більше десяти мов, вітчизняну і світову літературу, історію, філософію. Так, наприклад, у 19 років вона написала для своєї сестри підручник "Стародавня історія східних народів".

У 1879р. було заарештовано і вислано до Сибіру тітку Лесі Олену Косач, яка належала до київського гуртка "бунтарів", там же, в Карийській тюрмі, загинула мати її найближчої товаришки — Марія Ковалевська. Враження тих літ виявилися такими сильними й пам'ятними, що пізніше ожили у віршах "Віче", "Мати-невільниця", "Забуті слова", "Епілог". Ідеалом для поетеси стає герой, який, пробитий списом, шепоче: "Убий, не здамся!"

З кінця 80-х рр. Леся Українка живе у Києві.

На початку 1893р. у Львові виходить перша збірка поезій Лесі Українки — "На крилах пісень". Збірку відкриває цикл лірики "Сім струн", з якого постає образ "бездольної матері" України, що дістає свій розвиток у циклі "Сльози-перли". Два наступних цикли — "Подорож до моря" і "Кримські спогади" — привертають увагу не тільки любов'ю до рідної землі, красою пейзажних малюнків, а й плином рефлексій ліричного героя, думка якого раз по раз звертається до проблеми волі і неволі. Серед вміщених у збірці творів виділяється вірш "Contra spem spero", що сприймається як кредо молодій письменниці, декларація її незнищенного оптимізму. Та особливо гостро — як заклик і гасло — прозвучали у тогочасній суспільній атмосфері "Досвітні вогні".

1892р. у Львові виходить "Книга пісень" Г. Гейне, де Лесі Українці належали 92 переклади. Вона перекладає також поезію в прозі І. Тургенева "Німфи", уривок з поеми А. Міцкевича "Конрад Валленрод", поетичні твори В. Гюго "Лагідні поети, співайте" і "Сірома", уривки з "Одіссеї" Гомера, індійські обрядові гімни із збірки "Ріг-Веди". Як перекладач Леся Українка додержує принципу змістової точності, уникає стилізації.

Початок роботи Лесі Українки над прозовими жанрами пов'язаний з діяльністю гуртка київської літературної молоді "Плеяда". Тут готували видання для народу з історії, географії, перекладали твори російських та зарубіжних письменників; гуртківці писали і власні твори, які оцінювались на конкурсах. Так були написані і деякі оповідання Лесі Українки, присвячені переважно соціально-побутовим темам. Вони друкувалися в журналах "Зоря" ("Така її доля", "Святий вечір", "Весняні співи", "Жаль"), "Дзвінок" ("Метелик", "Біда навчить").

У 1894 — 1895 рр. Леся Українка перебувала в Болгарії у Драгоманова. У Болгарії була написана переважна частина циклу політичної лірики "Невільничі пісні". Поетеса говорить, що розстається з рожевими мріями, із скаргами на долю і сльозами та свідомо приймає свій терновий вінок. Вона відчуває в собі народження нової людини — як криці у вогні ("Північні думи", "О, знаю я, багато ще промчить"). Письменниця підтримує галицьку радикальну пресу, публікує у львівському журналі "Народ" статтю "Безпардонний патріотизм" та вірш-памфлет "Пророчий сон патріота", що є відгуком на проватиканські статті газети "Буковина". Це було нове явище в її творчості — сатира, спрямована проти українського буржуазного націоналізму та клерикалізму. Твори публікувались під криптонімом "Н. С. Ж."

З 1893р. вона перебуває під таємним наглядом, підтримує тісні зв'язки з особами, які були на засланні і багатьма студентами "сумнівної політичної благонадійності".

У 1898р. у "Літературно-науковому віснику" з'являється стаття І. Франка про творчість Лесі Українки, в якій він ставить поетесу в один ряд з Шевченком.

1899р. у Львові виходить друга збірка поезій — "Думи і мрії". Сюди увійшли цикли "Мелодії", "Невільничі пісні", "Відгуки", поеми "Давня казка" і "Роберт Брюс, король шотландський". Ця збірка засвідчила безсумнівний злет творчості молодої поетеси.

В 1900р. в Петербурзі Леся Українка знайомиться з російськими літераторами, які групувались навколо журналу "Жизнь". Леся Українка вмістила в "Жизни" чотири статті: "Два направления в новейшей итальянской литературе", "Малорусские писатели на Буковине", "Заметки о новейшей польской литературе", "Новые перспективы и старые тени". Підготована до друку стаття "Новейшая общественная драма" була заборонена цензурою, а дві інші — "Народничество в Германии" і "Михаэль Крамер. Последняя драма Гергарта Гауптмана" — не були опубліковані, бо 8 червня 1901р. журнал ліквідовано.

Більшість своїх статей для "Жизни" Леся Українка писала в Мінську біля смертельно хворого С. Мержинського. В одну з найстрашніших ночей у стані невимовної туги створила вона драматичну поему "Одержима" (1901), в якій вибух інтимного почуття, викликаний нелюдськими стражданнями вмираючого товариша,

спрямовується в широке русло вибору людиною життєвого шляху і тієї ідеї, якій вона служить увесь свій вік (ці питання звучать уже у вірші "Завжди терновий вінець...", написаному за кілька місяців до "Одержимої", і широко розроблені у драмі "Адвокат Мартіан", 1913). С. Мержинському присвячені також "Я бачила, як ти хилився додолу", "Мрія далекая, мрія минулая", "Калина" та інші вірші — цілий цикл інтимної лірики. Трагічні переживання поетеси відлунюються також у поемі "Віла-посестра".

Пережита особиста драма позначилась на загостренні хвороби легень, і Леся Українка їде на Буковину, далі — Гуцульщину рятувати підірване здоров'я. В 1902р. у Чернівцях з ініціативи студентів університету, які тепло вітали поетесу, виходить третя збірка її поезій — "Відгуки". Вона складається з циклів "З невольницьких пісень", "Ритми", "Хвилини", шести легенд і драматичної поеми "Одержима".

У 900-х рр. міцніють зв'язки Лесі Українки з соціал-демократичним рухом. З групою товаришів вона займається розповсюдженням соціалістичної і марксистської літератури, перекладом праць теоретиків соціалізму, виданням цих творів за кордоном і транспортуванням у Росію. У 1907р. при обшуку у Лесі Українки вилучено 121 брошуру, серед них були три видання "Маніфесту Комуністичної партії", три праці В. І. Леніна ("До сільської бідноти", "Державна дума і соціал-демократична тактика", "Перемога кадетів і завдання робітничої партії"), чотири праці К. Маркса, п'ять — Ф. Енгельса, біографія К. Маркса і Ф. Енгельса та ін.

Феномен таланту Лесі Українки полягав у тому, що вона одночасно плідно працювала в різних літературних жанрах. У кінці 90-х — на початку 900-х рр. з'являються її поеми "Одно слово", "Віла-посестра", "Се ви питаєте за тих", "Ізоolda Білорука", в яких яскраво виявилася схильність до оригінальної обробки світових сюжетів. Активно працює Леся Українка і як перекладач, її увагу привертають вершинні явища світової літератури — "Макбет" Шекспіра, "Пекло" Данте, "Каїн" Байрона. Вона перекладає також драму Г. Гауптмана "Ткачі", яка належала до забороненої в Росії літератури, вірші Надсона, Конопніцької, Ади Негрі. З метою популяризації української літератури серед російського читача Леся Українка вибирає для перекладу твори на народні теми. Так, у видавництві "Донская речь" у Ростові-на-Дону в 1903 — 1905 рр. вийшли в її перекладах російською мовою оповідання І. Франка "Сам собі винен", "Добрий заробок", "На дні", "Ліси і пасовиська", "Історія кожуха", "До світла". Переклади Лесі Українки відзначаються високою мовною культурою, пильною увагою до відтворення ідейно-художнього змісту оригіналу, його стильових особливостей.

Особливе місце у творчій біографії Лесі Українки займає фольклор. Починаючи з дитячих вражень (поема в народному дусі "Русалка") і кінчаючи останньою казкою "Про велета", він органічно входить у поетичний світ письменниці. Вона записує з уст селян обряди, пісні, думи, балади, казки. Вже на початку 90-х рр. Леся Українка друкує в "Житі і слові" підбірку "Купала на Волині". Широтою інтересів відзначається рукописний зошит пісень із с. Колодяжне, куди ввійшли веснянки, колядки, весільні, родинно-побутові, жнивварські та ліричні пісні. Під час перебування в Карпатах поетеса

записувала гуцульські мелодії; в 1903р. вона друкує збірник "Дитячі гри, пісні, казки". У 1904р. у неї виникає задум видати "Народні пісні до танцю" (54 тексти). Леся Українка стає ініціатором видання українського героїчного епосу, у 1908р. записує на фонографі думи у виконанні кобзаря з Харківщини Г. Гончаренка. 30 записів веснянок і обжинкових пісень з голосу Лесі Українки зробив композитор М. Лисенко. 225 пісень увійшли до книги "Народні мелодії. З голосу Лесі Українки", яку впорядкував і видав 1917р. К. Квітка. У 1908 — 1910 рр. стараннями поетеси була організована експедиція Ф. Колесси для записування народних дум на Полтавщині, й у 1910 — 1913 рр. у Львові вийшли два томи цих записів ("Мелодії українських народних дум"), які стали визначним явищем світової фольклористики.

Через хворобу Лесі Українці доводилось багато їздити по світу. Вона лікувалася в Криму і на Кавказі, у Німеччині і Швейцарії, в Італії та Єгипті. І хоча чужина завжди викликала в неї тугу за рідним краєм, але й збагачувала новими враженнями, знанням життя інших народів, зміцнювала й поглиблювала інтернаціональні мотиви її творчості. Так, у циклі "Весна в Єгипті" (1910), Леся Українка знайомить українського читача з цим краєм, його природою, людьми.

У 1904р. в Києві вийшло ще одне видання поетичних творів Лесі Українки (вибране) під заголовком "На крилах пісень".

1905 рік не був несподіваним для Лесі Українки. Драматичні поеми "Осінь казка" і "В катакомбах", датовані 1905р., були безпосереднім відгуком на революційні події.

Після поразки революції Леся Українка звертається до соціальної і політичної сатири, співробітничав в журналі "Шершень", її вірші "Пан політик", "Пан народовець", "Практичний пан" та ін. — це критика ліберальної буржуазії, лжедрузів народу.

В останнє десятиліття у творчості Лесі Українки переважає драматургія. За порівняно короткий час було написано понад двадцять драматичних творів, які відкрили нову сторінку в історії театральної культури.

Поетичний театр Лесі Українки вимагав від глядача розвивати здатність не лише дивитися, а й бачити та розуміти, підноситися від живого споглядання до абстрактного мислення. Все це разом було однією з причин складної сценічної долі драматургії поетеси; ні тогочасний театр, ні глядачі ще не були готові до її освоєння. Так, поставлена в 1899р. драма "Блакитна троянда" (1896) успіху не мала. Щось подібне — нерозуміння, глузування — пережила "Чайка" Чехова, зазнавши провалу в Александринському театрі в 1896р. Але вже в 1898р. "Чайка" була поставлена МХАТом, який поклав початок її тріумфу. На жаль, такого театру Леся Українка не мала.

На характер і тенденції новаторства Лесі Українки-драматурга проливають світло її статті, в яких викладена теорія соціальної драми. Виходячи з концепції змістовності жанру, авторка багато уваги приділяє його еволюції.

Функціональне призначення сюжетів притчового характеру, які брала Леся Українка з історії Давнього Сходу й античного світу, полягало не в бажанні "оживити історію", а в прагненні письменниці художньо об'єктивувати духовну суть філософських і морально-етичних шукань та політичних проблем свого часу (драма "Кассандра"

(1907), драматична поема "В катакомбах" (1905), драматичний діалог "На полі крові" (1909), драма "Руфін і Прісцилла" (1910), драматична поема "Адвокат Мартіан" (1911)).

Про те, що Лесю Українку постійно хвилювала тема митець і суспільство, свідчить її драматична поема "У пущі", над якою вона почала працювати в 1897р., а завершила в 1909р.

Визначним досягненням драматургії Лесі Українки є її "Камінний господар". Це одна з найцікавіших версій легенди про Дон Жуана, до образу якого зверталось багато великих художників. Звернення до образу Дон Жуана мало і конкретні причини. В 1911р. в журналі "Русская мысль" П. Струве, який у 90-х рр. підтримував культурний рух на Україні, виступив із статтею, де заперечував доцільність самого існування української культури, говорив про її нездатність використовувати світові образи. Політичне донжуанство Струве обурило Лесю Українку, і, вважаючи, що лише публіцистичної полеміки тут замало, вона написала "Камінного господаря".

Останні роки Леся Українка жила в Грузії та Єгипті. Невблаганно прогресувала хвороба. Перемагаючи тяжкі страждання, вона знаходила силу працювати. На Кавказі вона все частіше згадувала волинське дитинство, перед нею поставали картини задумливої поліської краси. Так виникла "Лісова пісня", яка була написана за кілька днів тяжкохворою поетесою.

Датовані 1913-м — останнім роком життя — твори свідчать, що Лесю Українку не лишають роздуми про громадянські обов'язки митця, його творчий подвиг. Образ співця стає в центрі останньої драматичної поеми — "Оргія". Свій ліро-епічний триптих — "Що дасть нам силу?", "Орфееве чудо", "Про велета", в якому звучить думка про суспільне перетворюючу місію мистецтва, письменниця присвятила І. Франкові і надіслала до ювілейного збірника на його честь.

Леся Українка померла 1 серпня 1913р. в грузинському містечку Сурамі. Тіло її перевезли до Києва і поховали на Байковому кладовищі.